

CLIL VA PIRLS YONDASHUVLARI ASOSIDA INGLIZ TILI DARSLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYANI TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI

Xolmurodova Mahliyo Usmon qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Qo'shma ta'lim dasturlarini muvofiqlashtirish bo'limida

Xalqaro o'quv dasturlarini muvofiqlashtiruvchi

mutaxassis, magistrant

E-mail: mahliyobonuxolmurodova@gmail.com

Tel: +998 88 953 27 99

Telegram: @M_Usmonovna

Annotatsiya: Maqolada umumta'lim maktablarida ingliz tili darslarini fanlararo integratsiya asosida tashkil etishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. CLIL (Content and Language Integrated Learning) va PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) yondashuvlari uyg'unligida o'quvchilarning o'qish savodxonligi, mantiqiy tafakkuri hamda kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, mazkur yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan ayrim amaliy metodlarning pedagogik samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, CLIL, PIRLS, o'qish savodxonligi, ingliz tili metodikasi, kompetensiyaviy yondashuv.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida chet tilini o'qitish jarayoni an'anaviy grammatik-tarjima metodlari bilan cheklanib qolmay, o'quvchini mustaqil fikrlaydigan, matnni tahlil qila oladigan va bilimni amaliy vaziyatda qo'llay oladigan shaxs sifatida shakllantirishni nazarda tutadi. Xususan, umumta'lim maktablarida ingliz tili darslarida o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar alohida so'z va grammatik birliklarni o'zlashtirgan bo'lsalar-da, matn mazmunini yaxlit anglashda qiyinchilikka duch keladilar.

Mazkur muammoning sabablaridan biri ingliz tili darslarining boshqa fanlar mazmunidan uzilgan holda tashkil etilishidir. Natijada til o'rganish jarayoni real hayotiy kontekst bilan bog'lanmaydi. Shu bois fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda tilni bilim olish vositasi sifatida qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

Fanlararo integratsiyaning nazariy asoslari. Fanlararo integratsiya ta'lim mazmunini turli fanlar kesimida o'zaro bog'lash orqali yaxlit bilim tizimini shakllantirishga qaratilgan didaktik tamoyildir. Bu yondashuv o'quvchining tafakkurini fragmentar emas, balki tizimli ravishda rivojlantirishni ta'minlaydi. Ingliz tili darslarida fanlararo integratsiya qo'llanilganda til kommunikativ vosita sifatida namoyon bo'ladi va o'quvchi yangi leksik birliklarni ma'lum mazmuniy kontekst asosida o'zlashtiradi.

Boshlang'ich va quyi sinflarda o'quvchilarning bilish jarayoni ko'proq vizual tasavvur, real hayotiy misollar va fanlararo bog'lanish orqali faollashadi. Shu sababli ingliz tili darslarida tabiatshunoslik, geografiya, sog'lom turmush tarzi, matematika kabi fanlar mazmuniga oid matnlar bilan ishlash samarali natija beradi. Bunday yondashuv o'quvchilarda umumiy dunyoqarashni kengaytiradi va tilni amaliy vosita sifatida qabul qilishga yordam beradi.

CLIL yondashuvining metodik xususiyatlari. CLIL yondashuvi mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitishga asoslanadi. Ushbu modelda chet tili maqsad emas, balki boshqa fan mazmunini o'zlashtirish vositasi sifatida qo'llaniladi. Ingliz tili darslarida CLIL elementlarini qo'llash quyidagi metodik tamoyillarni nazarda tutadi:

- ✓ birinchidan, matnlar o'quvchining yosh va psixologik xususiyatlariga mos bo'lishi;
- ✓ ikkinchidan, leksik birliklar kontekstda berilishi;
- ✓ uchinchidan, murakkab grammatik izohlar o'rniga faol muloqot va savol-javobdan foydalanish;
- ✓ to'rtinchidan, vizual vositalar va real misollar orqali mazmunni tushuntirish.

Masalan, "Fasllar va ob-havo" mavzusi doirasida o'quvchilar ingliz tilida ob-havo holatlarini o'rganish bilan birga, fasllarning inson hayotiga ta'siri haqida ham fikr yuritadilar. Bu jarayonda geografiya va tabiatshunoslik elementlari tabiiy ravishda ingliz tili darsiga integratsiyalashadi. Natijada o'quvchi til birliklarini mazmuniy bog'lanish asosida o'zlashtiradi.

PIRLS yondashuvi va o'qish savodxonligi. PIRLS xalqaro baholash dasturi o'quvchilarning o'qish savodxonligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, matnni tushunish, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Ingliz tili darslarida PIRLS elementlarini qo'llash matn bilan ishlash jarayonini faollashtiradi. PIRLS uslubidagi topshiriqlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: matndan aniq ma'lumot topish, sabab-oqibat bog'lanishini aniqlash, voqealar ketma-ketligini belgilash, muallif pozitsiyasini tushunish, shaxsiy fikr bildirish. Bu jarayonda o'quvchi faqat o'qib chiqmaydi, balki mazmun ustida fikrlaydi.

Mazkur yondashuv ingliz tili darslarida qo'llanilganda o'quvchilar matnni kontekst asosida anglashga o'rganadi. Natijada o'qish savodxonligi bosqichma-bosqich rivojlanadi va o'quvchi mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmasini egallaydi.

CLIL va PIRLS yondashuvlari integratsiyasi. CLIL va PIRLS yondashuvlarining uyg'unligi ingliz tili darslarida mazmun va tahlilni birlashtiradi. CLIL mazmuniy asosni ta'minlasi, PIRLS o'sha mazmunni chuqur anglash jarayonini tashkil etadi. Bunday integratsiya quyidagi natijalarga olib keladi:

- o'quvchining o'qish va fikrlash jarayoni bir vaqtning o'zida rivojlanadi;
- til birliklari real kontekstda mustahkamlanadi;
- mantiqiy tafakkur va kommunikativ faollik oshadi;
- o'quvchining darsga bo'lgan motivatsiyasi kuchayadi.

Amaliy metodlarning pedagogik tahlili. Fanlararo integratsiya asosida ishlab chiqilgan metodlar dars jarayonini faollashtiradi. Masalan, yashirin so'z asosida tashkil etilgan test topshiriqlari o'quvchilarda mantiqiy fikrlash va diqqatni rivojlantiradi. Bunda test nazorat vositasi emas, balki bilimni umumlashtirish vositasi sifatida qo'llaniladi.

Matnni belgilash asosida ishlash metodi o'quvchilarda ongli o'qish ko'nikmasini shakllantiradi. O'quvchi tushungan va tushunmagan joylarini ajratadi, yangi so'zlarni aniqlaydi va boshqa fan bilan bog'lanishni ko'rsatadi. Bu jarayon metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Mazmun orqali mukammal o'zlashtirishga qaratilgan metodlar esa grammatik tushunchalarni kontekst asosida anglashni ta'minlaydi. O'quvchi qoidani yodlamaydi, balki misollar orqali xulosa chiqaradi. Natijada bilim yuzaki emas, balki puxta shakllanadi.

Paronim so'zlar bilan ishlashga asoslangan mashg'ulotlar esa nutqiy aniqlikni oshiradi va o'qish jarayonidagi xatolarni kamaytiradi. O'yin elementlari motivatsiyani kuchaytiradi va darsni dinamik tashkil etishga yordam beradi.

Pedagogik samaradorlik. Tahlil va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, CLIL va PIRLS asosida tashkil etilgan ingliz tili darslarida o'quvchilarning faolligi sezilarli darajada

oshadi. O'quvchilar matnni tushunishga ko'proq e'tibor qaratadi, mustaqil fikr bildirishga intiladi va tilni real axborot manbai sifatida qabul qiladi.

Shuningdek, fanlararo integratsiya o'quvchilarning umumiy dunyoqarashini kengaytiradi va bilimlararo bog'lanishni shakllantiradi. Bu esa kompetensiyaviy ta'lim modelining asosiy talablariga mos keladi.

Ingliz tili darslarida fanlararo integratsiyani CLIL va PIRLS yondashuvlari asosida tashkil etish o'quvchilarning o'qish savodxonligi, mantiqiy tafakkuri va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Mazkur yondashuvlar tilni mazmun bilan boyitadi, o'quvchini faol fikrlovchi shaxs sifatida shakllantiradi hamda ta'lim jarayonining sifatini oshiradi.

Shu bois ingliz tili darslarida fanlararo integratsiyaga asoslangan metodlarni keng joriy etish zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan dolzarb metodik yo'nalish sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anderson L. V., Kratvol D. R. O'qitish, o'rganish va baholash taksonomiyasi: Blum taksonomiyasining yangilangan talqini. – Nyu-York: Longman, 2001. – 302 bet.
2. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish. – Kembrij: Cambridge University Press, 2010. – 170 bet.
3. Marsh D. Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitishning Yevropa modeli: harakatlar va istiqbollar. – Bryussel: Yevropa Komissiyasi, 2002. – 204 bet.
4. Mullis I. V. S., Martin M. O., Sainsbury M. PIRLS 2016 baholash konsepsiyasi. – Boston: TIMSS va PIRLS xalqaro tadqiqot markazi, 2015. – 155 bet.
5. Mullis I. V. S., Martin M. O., Foy P., Hooper M. PIRLS 2016: o'qish savodxonligi bo'yicha xalqaro natijalar. – Boston: TIMSS va PIRLS xalqaro tadqiqot markazi, 2017. – 588 bet.